

Control democràtic per a la gestió de la Frontera Sud

Una proposta a les eurodiputades
i eurodiputats per a la
VII legislatura del Parlament Europeu

Abril de 2009

Servicio Jesuita a Migrantes (SJM) España

La xarxa SJM-Espanya i la Frontera Sud

El Servei Jesuïta a Migrants-Espanya és una xarxa d'entitats jesuïtes dedicades a l'estudi de les migracions, a l'acollida i la formació d'immigrants, i a la promoció d'una societat inclusiva, integrada i intercultural. Entre aquestes entitats s'hi troben l'Instituto Universitario de Estudios sobre Migraciones (Universidad Pontificia Comillas, Madrid), la Fundació Migra-Studium (Barcelona), la Fundació CeiMigra (València), la Fundación San Juan del Castillo (Madrid), la Fundación Social Ignacio Ellacuría (Bilbao) i l'Asociación Voluntariado Claver (Sevilla). Aquesta xarxa es coordina també amb el SJM-Llatinoamèrica i Carib, i uneix esforços amb el Servei Jesuïta a Refugiats d'Europa (JRS-Europe) per tal de fer-se present a l'Àfrica del Nord.

Acompanyant a persones migrants, el SJM ha anat prenent consciència de l'impacte que tenen els mecanismes europeus que externalitzen la gestió de fronteres sobre les condicions de vida de milers de persones.

Mitjançant aquest document, el SJM-Espanya es disposa, doncs, a analitzar breument els mecanismes europeus per al control de la Frontera Sud, com distorsionen la noció de frontera i el seu impacte sobre les condicions de vida de la població migrant. A partir d'aquesta anàlisi, es proposa reclamar als eurodiputats i eurodiputades un control més democràtic que acabi garantint que aquesta frontera sigui també l'espai de llibertat, seguretat i justícia que desitgem per a la Unió Europea.

Índex

1 Una imatge social sobre la migració tan poderosa como desajustada	2
2 Controls qüestionables que requereixen ser controlats	4
2.1 Patrulles marítimes conjuntes	4
2.2 Instruments de vigilància electrònica	6
2.3 Acords de readmissió d'emigrants expulsats o retornats	6
2.4 Lluita contra la delinqüència internacional, el tràfic i el comerç d'éssers humans	7
2.5 Polítiques de cooperació al desenvolupament vinculades al control de fluxos	8
3 De la "ratlla" a la "terra de ningú"	9
3.1 Condicions de vida dels migrants a l'altre costat de la Frontera Sud	9
3.2 Espais d'injustícia, inseguretat i manca de llibertat a l'exterior de les fronteres	11
3.3 Espais d'injustícia, inseguretat i manca de llibertat a l'interior de les fronteres	14
4 Conclusions	15

Una imatge social sobre la migració tan poderosa com desajustada

El *cayuco* replet de subsaharians és una de les imatges més poderosament associades a la immigració. D'aquí se'n deriva una visió desenfocada: el *cayuco* és la icona que acompanya qualsevol notícia o reportatge sobre la vida dels migrants.

Una imatge excessivament mediàtica i distorsionada incideix negativament en el discurs polític. Els missatges explícits que a partir dels *cayucos* associen els fluxos migratoris amb "allau", "invasió" o "irregularitat" han arrelat a fons en l'imaginari social. És necessari mostrar el desajustament entre aquesta imatge i la realitat, almenys en el cas de la situació espanyola. Si elaborem un perfil sociodemogràfic de les migracions africanes a Espanya entre el 1996 i el 2008, podem destacar les conclusions següents:

Quants són?

Entre 1996 i 2008, la població resident a Espanya d'origen africà (magribí i subsaharià) ha passat de 110.414 a 813.958 persones, però el seu pes respecte al total de la població estrangera ha passat del 20,4% l'any 1996 al 15,6% el 2008.

D'on provenen?

En un 75% del Marroc i d'Algèria, cosa que suposava el 2008 un total de 613.458 persones. També, aquest mateix any, els residents subsaharians ascendiren a 186.851 persones. A principi de 2009 hi ha residents a Espanya procedents de 27 països africans. La nacionalitat que més ha augmentat en població resident a Espanya és Nigèria, que ha passat de les 632 persones l'any 1996 a un total de 33.137 l'any 2008.

Quina és la proporció d'homes i de dones?

La immigració subsahariana està encara més masculinitzada que la que prové del Marroc i d'Algèria. Supera el 80% de residents de Mali, Ghana, el Senegal, Mauritània, Gàmbia i Guinea Bissau. En canvi, Cap Verd i Guinea Equatorial presenten patrons d'immigració lleugerament feminitzada.

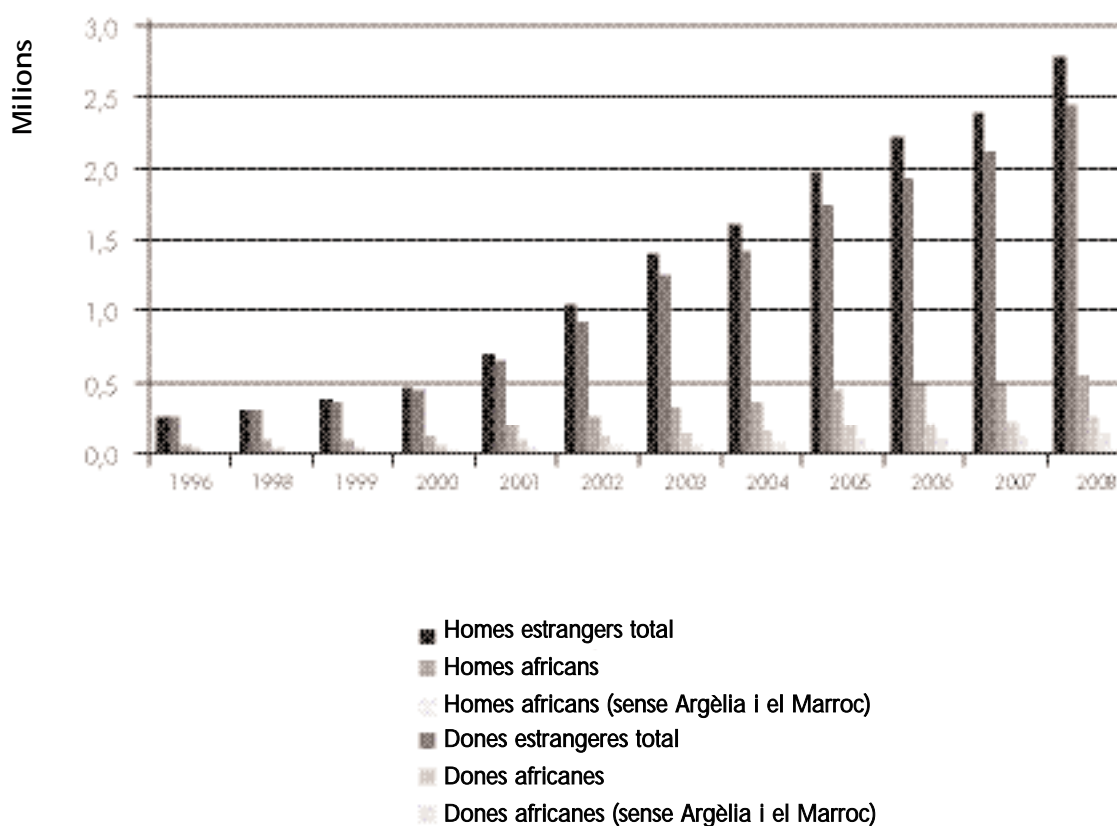
Quina edat tenen?

L'any 2008, més del 78% dels residents d'origen africà a Espanya són menors de 40 anys.

On estableixen la seva residència a Espanya?

Estan molt disseminats. Les Comunitats o Ciutats Autònomes en les quals trobem una proporció més alta de població estrangera d'origen africà són: Melilla (7,4%), Múrcia (4,8%), Catalunya (3,8%), Ceuta (3,4%) i la Rioja (3,0%). Davant d'aquests percentatges, és ajustat parlar d'allaus?

El gràfic següent ens permet visualitzar els baixos percentatges de població africana entre la població estrangera resident a Espanya, i els més baixos percentatges de població procedents de països subsaharians:

Font: Elaboració de l'Observatori Valencià de les Migracions-CeIMigra, amb dades de l'INE disponibles el 26-12-2008.

Coneixent les dades anteriors, és necessari que qüestionem el valor dels mecanismes de control de fronteres que s'han desplegat com a resposta a un imaginari social tan distorsionat, tenint en compte els problemes que aquests mecanismes generen. No neguem la legitimitat del control de fronteres per a regular els fluxos migratoris. Plantegem interrogants sobre l'adequació d'aquests mecanismes a les garanties associades als drets humans, a la seva proporcionalitat i al conjunt de conseqüències indirectes que comporten sobre les condicions de vida de les persones migrants.

2

Controls qüestionables que requereixen ser controlats

El discurs polític europeu proclama des del 2005 la necessitat d'un **enfocament global de la immigració**: combinar instruments de control de fronteres -repatriació i lluita contra la immigració irregular- amb eines de gestió de la immigració legal i de la integració, i amb mesures destinades a atacar les causes profundes dels fluxos migratoris (política de cooperació al desenvolupament, pau i seguretat, política comercial, etc.). Tot i això, instruments més recents, com el **Pacte europeu sobre immigració i asil** (2008), reforcen clarament el control de fronteres i la lluita contra els fluxos migratoris irregulars, difuminant els altres aspectes.

El **Pla Àfrica** (2006-2008) del Govern d'Espanya adopta els enunciats de l'enfocament global. Assenyala la seva intenció "d'atendre les causes que provoquen l'emigració, limitar al màxim els fluxos irregulars i la incidència de les màfies, i maximitzar els beneficis que té per ambdues parts l'emigració legal i ordenada"¹. En aquest sentit cal analitzar fins a quin punt els **Acords de nova generació** aborden d'una manera equilibrada el conjunt d'aspectes del fenomen migratori i com es perfila el nou Pla Àfrica (2009-2011), actualment en procés d'elaboració.

El cert és que la UE i Espanya han invertit en costosos mitjans tècnics i humans per restringir els fluxos migratoris africans: controlant les fronteres marítimes i terrestres, signant amb els països d'origen acords de readmissió de migrants irregulars expulsats o retornats, desmantellant xarxes de tràfic i comerç d'éssers humans, i vinculant els acords de cooperació al desenvolupament a les polítiques de control de fluxos.

■ 2.1 Patrulles marítimes conjuntes²

Fixem-nos, doncs, primer, en el desplegament de patrulles marítimes conjuntes en aigües territorials dels països africans i en els acords internacionals que sustenten la possibilitat d'operar en l'àmbit de sobirania de tercers estats. Fixem-nos sobretot en la seva manera de procedir i en les conseqüències que duen associades.

Ens referim a sistemes i operacions desplegats sota el paraigües de l'Agència Europea per a la gestió de la cooperació operativa en les fronteres exteriors (FRONTEX), com és el cas de l'operatiu HERA, o fora d'aquest paraigües, com ATLANTIS, SEA HORSE o NOBLE CENTINELA. També ens referim a la Xarxa europea de patrulles. Tots aquests mecanismes plantegen problemes jurídics i morals fins al punt que requereixen ser sotmesos al control polític.

¹ *Plan África 2006-2008*, Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, pàg. 72.

² Per a aquest apartat, ens hem basat en l'informe de GORTÁZAR ROTAECHE, C., GARCÍA ANDRADE, P., "La Unión Europea y España ante el reto de gestionar las migraciones africanas" i en GARCÍA ANDRADE, P., "Extraterritorial strategies to tackle irregular immigration by sea from a Spanish perspective", MITSILEGAS, V., RYAN, B. (coord.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*, de propera publicació.

Són conformes a la protecció dels Drets Humans i a les exigències de l'Estat de Dret les operacions marítimes de control de fronteres?

1. Les patrulles conjuntes desplegades en aigües de països africans sembla que utilitzen vaixells espanyols que porten a bord agents del país en qüestió. Aquests són els únics legitimats per ordenar el retorn a la costa de les persones a bord de les embarcacions interceptades dins de les seves aigües territorials, en aplicació de la seva legislació interna d'immigració. Encara que siguin, però, aquests agents els que instin les embarcacions amb migrants a retornar a terra, queda en interrogant tant l'actuació de les forces espanyoles com la seva legitimitat.

2. Les pràctiques extraterritorials de control fronterer poden lesionar els drets humans dels potencials migrants. En particular, el control en el punt de partida posa en perill el dret de tota persona a abandonar un país, inclòs el seu³. Si bé és veritat que aquest dret no és absolut⁴, la "lluita contra la immigració irregular" podria estar convertint-se en un ferri control de "l'emigració irregular".

3. Externalitzat el control fronterer, es respecten les garanties jurídiques previstes als ordenaments espanyol i de la UE per a les persones que intenten accedir al nostre territori? Drets a ser informat, a rebre assistència jurídica (fins i tot gratuïta), a un intèrpret, a poder recórrer les mesures imposades... Són suficients les garanties previstes en l'ordenament jurídic dels estats on patullem?

4. La interceptació de migrants en aigües del seu país d'origen xoca amb el seu dret a sol·licitar asil i amb el principi de *non refoulement*, ja que la Convenció de Ginebra només pot ser invocada fora del país de la seva nacionalitat. La interceptació en països de trànsit garanteix l'aplicació de procediments d'asil adequats a les persones necessitades de protecció internacional?

3 Dret recollit a l'art. 12.2 del Pacte internacional de drets civils i polítics (1966); a l'article 2.2 del Protocol n. 4 del Conveni europeu de drets humans (CEDDH, 1950) o a l'art 12.2 de la Carta africana dels drets humans i dels pobles (1981).

4 El dret mencionat pot ser objecte de restriccions previstes per llei i necessàries per protegir certs interessos estatals legítims (art. 12.3 PIDCP; art. 2.2 Protocol n. 4 al CEDH i art. 12.2 de la Carta Africana).

2.2 Instruments de vigilància electrònica

El control de les fronteres marítimes rep el suport d'instruments de vigilància com: el Sistema Integrat de Vigilància Exterior (SIVE), el satèl·lit militar SPAINSAT (2008) en el marc del SEA HORSE NETWORK, o la proposta comunitària de crear un sistema europeu de vigilància de fronteres amb el nom d'EUROSUR (European Border Surveillance System). Aquests sistemes, dirigits a la detecció d'embarcacions, tenen propòsits diversos: facilitar la seva interceptació o el seu rescat. Més enllà, però, plantegen qüestions d'importància:

Qüestions sobre els sistemes de vigilància marítima

1. En estendre la vigilància i les possibilitats d'acció més enllà del territori terrestre i de les aigües jurisdiccionals, fins arribar al territori sobirà de tercers estats, no s'estan extraterritorialitzant les fronteres de la pròpia jurisdicció?
2. Es constata l'efecte dissuasiu dels sistemes de vigilància sobre els fluxos migratoris que travessaven Algèria i el Marroc: s'han desviat progressivament cap a el Senegal i cap a Mauritània. Aparentment, la pressió sobre Espanya és menor. Però s'ha augmentat notablement la perillositat del períple migratori. És just consentir aquesta perillositat com a efecte de les nostres polítiques?

2.3 Acords de readmissió de migrants expulsats o retornats⁵

Un dels instruments per al control de fluxos migratoris és la signatura d'acords de readmissió de migrants retornats o expulsats. Resulta sorprenent que la UE només hagi signat aquest tipus d'acords amb països de la frontera est, i que només disposi de mandats de negociació amb Algèria i el Marroc. Espanya els ha subscrit amb el Marroc (1992), Nigèria (2001), Algèria (2002), Guinea Bissau (2003) i Mauritània (2003). El govern d'Espanya es fa ressò de l'augment del nombre de repatriacions, però no dóna xifres contrastades.

La readmissió de migrants expulsats o retornats en els acords de nova generació amb els països de l'Àfrica subsahariana

En el marc del Plan Àfrica, el Regne d'Espanya ha tancat acords marc de cooperació migratòria amb Guinea i Gàmbia (2006), amb Cap Verd i Mali (2007) i amb Níger (2008). Tots regulen la readmissió dels nacionals de les parts contractants a l'últim capítol dels acords respectius. Dóna la impressió, per tant, que prioritzen les qüestions d'immigració legal i integració de residents legals. No obstant això, la repatriació de persones en situació irregular constitueix l'única matèria dels acords objecte de desenvolupament, mitjan-

⁵ Per a aquest apartat, ens hem basat en GARCÍA ANDRADE, P., "La gestion de l'immigration irrégulière entre l'Espagne et l'Afrique: d'une "approche sécuritaire" à une "approche globale"", *Migration clandestine africaine vers l'Europe : un espoir pour les uns, un problème pour les autres*, actes del congrés organitzat pel CERMI, Faculté de Sciences Juridiques, Économiques et Sociales de l'Université Hassan II, Casablanca, juliol del 2008, de propera publicació

çant la inclusió d'un annex sobre "Procediment i garanties per a la readmissió de persones" que desenvolupa els detalls del procés de repatriació. **Crida l'atenció l'absència de referències vinculants a la deguda protecció dels drets humans en aquests acords, qüestió d'enorme importància en totes les fases del procés de repatriació.** Només consta una vaga al·lusió al "ple respecte dels drets humans i de la dignitat personal dels emigrants" en el preàmbul dels acords. És preocupant l'absència de qualsevol menció a la Convenció de Ginebra relativa a l'Estatut dels Refugiats i al respecte del principi de *non refoulement*. Resulta com a mínim sorprenent, si tenim en compte l'esperit que inspira els acords de nova generació i al moment de la seva conclusió, molt més sensible a les possibles violacions dels drets humans.

Els acords de readmissió anteriors al marc del Pla Àfrica, signats amb Nigèria, Mauritània i Guinea Bissau sí que recullen disposicions específiques que prohibeixen l'ús de la força, el recurs a la tortura i altres conductes cruels, inhumanes o degradants i que al·ludeixen de manera expressa a la Convenció de Ginebra. En canvi, l'acord de 1992 subscrit amb el Marroc tampoc fa esment, en cap moment, a la protecció dels drets humans.

El respecte als drets humans per part de les autoritats i forces de seguretat que es fan càrrec dels migrants expulsats o retornats no és l'única qüestió oberta. Sigui quin sigui el caire de l'actuació administrativa, cal que sigui tingut en compte el desarrelament en què queden els migrants en trànsit retornats a països que no són els de la seva nacionalitat.

■ 2.4 Lluita contra la delinqüència internacional, el tràfic i el comerç amb éssers humans

També cal mencionar aquí els instruments dirigits a lluitar contra la delinqüència internacional, el tràfic i el comerç amb éssers humans: la Convenció de les Nacions Unides contra la Delinqüència Organitzada Transnacional (2000) i els Protocols de Palerm que la complementen (el Protocol contra el tràfic il·lícit de migrants per terra, mar i aire i el Protocol per prevenir, reprimir i sancionar el comerç de persones, especialment dones i nens), els convenis bilaterals de lluita contra la delinqüència entre Espanya i els països d'origen i trànsit de migracions. A més d'aquests instruments internacionals, la UE ha posat en funcionament altres mecanismes de control, com la xarxa de funcionaris d'enllaç d'immigració (UE 2004). Tots aquests mecanismes mereixen igualment un examen:

6 Reglament n. 377/2004 del Consell, de 19.02.2004, sobre la creació d'una xarxa de funcionaris d'enllaç d'immigració, *DOUE de 2.03.2004, L 64.*

Convencions necessàries, però no suficients

És indubtable la necessitat de lluitar contra el comerç i el tràfic d'éssers humans per salvar vides humanes, i per impedir el lucre criminal. Aquest propòsit mereix tota la cooperació internacional. Però no és suficient perquè es faci justícia.

La defensa realitzada per la UE de les polítiques d'integració i de la protecció de drets dels immigrants serà incongruent mentre els seus estats membres no ratifiquin la **Convenció internacional sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migrants i les seves famílies** (1990).

Si més no, és sorprenent la desproporció entre la cooperació internacional dirigida contra el tràfic il·lícit de migrants i la que hauria de dedicar-se a protegir els drets laborals i cívics d'aquests mateixos migrants.

2.5 Polítiques de cooperació al desenvolupament vinculades al control de fluxos

Espanya ha incrementat notablement els fons d'ajuda al desenvolupament per a l'Àfrica subsahariana⁷, i el 2006 va incorporar Nigèria i Mali als països d'atenció especial. Progressivament es va ampliar també l'ajuda als països de l'Àfrica occidental, d'on parteixen creixents fluxos migratoris vers Espanya⁸.

Encara que es justifica l'ajuda en funció d'indicadors de pobresa i de situacions de crisi, els acords de cooperació es vinculen als controls de flux i a la readmissió de migrants. Així es percep en el cas de l'acord signat el 2008 per Espanya amb la Comunitat Econòmica de l'Àfrica Occidental per un total de deu milions d'euros. Els seus objectius s'orienten a la lluita contra la migració il·legal, al control de les armes lleugeres i a la construcció de polítiques públiques de migració.

Manca coherència en la cooperació

Quan s'instrumentalitza la cooperació al desenvolupament en pro de determinades polítiques migratòries, es dona realment un servei al desenvolupament de les persones que es troben en situació de mobilitat i de les seves famílies?

⁷ El 2007, es van destinar 1189,2 milions d'euros de l'AOD a l'Àfrica (principalment a través de la cooperació multilateral), dels quals el 70% va ser assignada a països de l'Àfrica subsahariana.

⁸ El 2006 Nigèria va ser receptora de l'AOD bilateral espanyola per operació de deute, valorat en 108 milions d'euros.

3

De la “ratlla” a la “terra de ningú”

Les polítiques europees i espanyoles de control de fronteres alteren la imatge de la “frontera”. Ja no és una “ratlla”. La imatge de les dobles tanques que envolten Ceuta i Melilla, amb els seus camins de sirga i altres espais oberts per al control, transmeten la idea d’un territori fronterer, veritable “terra de ningú”. La imatge d’embarcacions interceptades i rescatades a alta mar no fa sinó eixamplar els horitzons d’aquest espai mortífer entre dos mons.

■ 3.1 Condicions de vida dels migrants a l’altre costat de la Frontera Sud

Com altres entitats, el SJM-Espanya i el JRS-Europa també es fan presents a l’altre costat de la Frontera Sud. Tracten amb persones que aspiren a entrar a Europa. Ningú ignora ja el temps que necessiten per a arribar a aquestes fronteres europees que estan més enllà d’Europa. Ningú pot desconèixer els perills als quals s’enfronten. Per part nostra, volem posar de relleu les condicions indignes de vida de les persones que no fan altra cosa que esperar. Som testimonis d’aquestes condicions i ens basem també en el testimoni d’altres ONG tant locals com internacionals, i en estudis realitzats per instituts d’investigació nord-africans⁹.

És difícil precisar quantes persones esperen en països com Algèria, el Marroc o Mauritània. Ens hi podem aproximar a partir de les fitxes d’atenció d’entitats socials com CARITAS-Marroc, que situen el nombre al voltant de les quatre mil. Però, quantes persones es valen de diverses identitats falses en la seva lluita per la supervivència? Ens hi podem aproximar a través de registres policials de detencions: la policia marroquina té en el seu registre de gener del 2009 unes 500 persones expulsades... Però, quan les expulsions executades no es registren, quantes corresponen a la mateixa persona detinguda una vegada i una altra?

El cert és que es percep un descens en el nombre de persones que utilitzen la via migratòria entre Algèria i el Marroc. El 2000 es calculava un nombre entre 15.000 i 20.000. El 2008 es van donar xifres entre 6.000 i 8.000. Aquesta disminució podria interpretar-se com l’èxit d’instruments de control, com el SIVE. Impressió, però, enganyosa quan els fluxos migratoris es limiten a cercar rutes alternatives, com la líbia o la senegalesa. Un èxit tràgic quan es constata l’augment de naufragis que es produeixen en la travessia senegalesa.

Els migrants que han quedat en països nord-africans, com el Marroc, malviuen en la penúria i en la inseguretat jurídica. En situació irregular, no poden obtenir treball. Se’ls limita enormement l’accés als serveis sanitaris i educatius. No poden obrir comptes bancaris, ni enviar ni remetre paquets, diners, etc. No poden registrar canvis en l’estat civil, ni els naixements dels seus fills. Molts refugiats desisteixen d’obtenir un reconeixement d’ACNUR, ja que aquest no té cap valor per al país en el qual es troben. S’estimen més retardar la presentació de la sol·licitud i fer-ho en arribar a un Estat membre de la UE.

Migrants que subsisteixen descarregant sacs en els mercats o recollint les sobres i les deixalles de menjar. Migrants que, a vegades, aconsegueixen algunes ajudes d’ONG per emprendre mínimes activitats productives de supervivència, com és apedaçar cordons. Migrants que s’amunteguen en grups de fins a 20 persones en habitatges petits i mal condicionats, com un pis del barri de Takaddoum (un entre molts altres!), amb

⁹ Informe de l’Association Marocaine d’Etudes et de Recherche en Migrations (AMERM), dirigit pel professor Mohamed Khachani, Universitat de Rabat, juny 2008.

només tres habitacions petites, una de les quals sense finestra, i un vàter mínim a l'escala. Migrants que s'agrupen segons nacionalitats, llengua, religió... per facilitar la solidaritat. Hi ha vegades en què la prostitució es converteix en l'única via mitjançant la qual guanyar alguns diners per pagar lloguers i evitar així l'amuntegament. L'accés als serveis sanitaris, per part d'aquests migrants, és difícil, arriscat o simplement està fora de les seves possibilitats econòmiques, fins a donar-se el cas de mares que han vist morir els seus petits per desatenció.

Viure a l'altre costat de la frontera europea, com és ara en territori marroquí, implica esperar que arribi l'oportunitat. Implica invertir diners i arriscar, per perdre una i una altra vegada abans d'aconseguir passar. El contacte amb les xarxes familiars alimenta el flux de diners necessari per a pagar els transportistes. N'hi ha que fa anys que estan atrapats. A mesura que va passant el temps, els deutes amb les xarxes que financien la migració i les condicions de vida indigna comencen a fer forat. És cap al tercer o quart any quan alguns emprenen el camí del retorn, sigui amb els pocs recursos propis, sigui amb l'ajuda de l'Organització Internacional de les Migracions.

Però molt difícilment es renuncia al projecte migratori. Les morts de companys i companyes de ruta, els fracassos en l'intent d'embarcar-se o passar les tanques, les repetides expulsions a una frontera més llunyana no els dissuadeixen. Molts ho han venut tot al país d'origen, on no els queden més que deutes o l'horitzó de la mendicitat.

El retorn impossible

"Intentaré anar a Espanya les vegades que pugui ja que **aquí no hi ha res i no puc quedar-me mirant com la meva família es va morint sense intentar res.** Ho dic i ho repeteixo. No amago res."

"Vaig provar el pas quatre vegades. Cada vegada he hagut de demanar els diners a persones diferents. Fins la meva mare va vendre la seva terra per enviar-me els diners per passar. Vaig fracassar una vegada i una altra. Ara dec prop de 8.000 euros als meus amics i a la meva família. Com vols que torni a casa meva? Dona'm tu els diners i jo tornaré demà mateix, però sense res entre les mans... és simplement impossible. **Intentaré passar a Europa cada vegada que es presenti l'oportunitat. He de fer-ho.**"

"**Una vegada comences el camí, no hi ha retorn. No emigres només tu, sinó tota la teva família i el teu poble.** Un amic meu senegalés deu diners a tot el seu poble! No pot tornar, ha d'arribar a Europa i guanyar diners o morir. Si tornes sense res sembla que no has tingut el coratge de sacrificar-te pel teu poble i et rebutgen. No ets ningú. La gent del poble ha arreplegat diners entre tots perquè tu emigris, tu ets l'escollit i has acceptat. Aquesta és la història de molts de nosaltres".

Testimonis recollits pel Servei Jesuïta a Migrants

■ 3.2 Espais d'injustícia, inseguretat i manca de llibertat a l'exterior de les fronteres

Les condicions de vida que pateixen els migrants als països nord-africans són imputables a les polítiques europees que han externalitzat les fronteres. Aquestes deixen de ser demarcacions administratives en el moment que provoquen injustícia, inseguretat i manca de llibertat. Fet que es comprova en la manera com s'externalitzen les funcions de gendarmeria.

Les detencions i expulsions d'immigrants subsaharians a l'entorn africà de la Frontera Sud europea són habituals des del 2005 i tenen un caràcter aleatori. Moltes vegades responen a factors externs: visites d'autoritats europees o signatures d'acords internacionals -com una "demostració de bones intencions" en el control del flux migratori-, arribades massives a les Canàries o cops policials contra la droga. Algunes vegades responen a factors interns, com denúncies per part de la població autòctona.

Exposem, com a exemple, informacions recollides per altres ONG i que il·lustren la situació. La primera es refereix a les detencions i expulsions de desembre del 2006:

"Més de vint associacions i organitzacions marroquines i estrangeres sol·liciten acabar amb les detencions massives d'immigrants subsaharians clandestins al Marroc i denuncien les violacions comeses contra ells. Durant la darrera setmana de desembre, més de 400 immigrants subsaharians han estat interceptats a Rabat, a Nador i a El Aaiún i transportats a Uxda, a la frontera amb Algèria. Des d'allà, molts d'aquests immigrants van tornar a Uxda, on es refugien, mentre que s'ignora el que ha passat amb un centenar d'ells. **Aquestes associacions condemnen aquestes detencions que s'han practicat "sense cap respecte ni per la llei marroquina ni pels convenis ni els textos internacionals que regeixen els drets humans en general i els drets del migrants, refugiats i sol·licitants d'asil en particular"**. Les seves acusacions també es dirigeixen cap a la Unió Europea per la pressió que exerceixen a l'hora de "subcontractar el control de les seves fronteres", i també cap a l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR) per haver fallat en la seva missió. Segons aquestes associacions, almenys un terç dels immigrants detinguts disposaven d'atestats com a refugiats, reconeguts per l'ACNUR".¹⁰

¹⁰ *Clandestins: Des ONG contre le refoulement*. Publicat a <http://www.aujourd'hui.ma/societe-details51425.html> el 8-01-07.

La segona informació data d'octubre del 2007:

Detencions de gran amplitud es van efectuar de nou al Marroc del 25 al 26 d'octubre del 2007. Es van fer de manera simultània a Rabat, en un barri on viuen un nombre important de subsaharians i al campus de la Universitat d'Uxda, a l'est del país, prop de la frontera algeriana, on viuen nombrosos migrants. Les detencions es van produir dos dies després de la visita del president francès Nicolas Sarkozy al Marroc¹¹.

La premsa marroquina es va fer ressò d'aquests incidents:

El divendres 26 d'octubre del 2007, la policia marroquina va tornar a detenir massivament immigrants subsaharians per expulsar-los, per enèsima vegada, a la frontera amb Algèria. Els policies no feien cap mena de distinció entre les persones que anaven detenint. En conseqüència, les furgonetes estaven plenes de sol·licitants d'asil i, fins i tot, de refugiats reconeguts. Cap al migdia, i com a resposta a protestes dels refugiats i dels sol·licitants d'asil detinguts, es van establir contactes amb l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR). L'Alt Comissionat va explicar que, en efecte, seria contrari a la llei expulsar sol·licitants d'asil o tots aquells que gaudissin de l'estatut de refugiat. Les autoritats marroquines llavors van alliberar els que presentaven documents que probaven el seu estatut de sol·licitants d'asil o de refugiats. La resta va agafar el camí cap a Uxda, on serien expulsats en direcció al desert algerià, segons el principi que determina retornar l'immigrant a la frontera per on ha entrat. Aquesta actitud va suscitar la condemna d'un col·lectiu associatiu i sindical, que va considerar, a través d'un comunicat, que els convenis internacionals de drets humans signats pel Marroc prohibeixen aquest tipus d'actuacions. Així, l'article 3 del Conveni de les Nacions Unides contra la tortura impedeix reenviar una persona a un país on podria estar sotmesa a maltractaments¹².

11 http://www.hns-info.net/article.php3?id_article=12488, 30/10/07.

12 "Maroc: Rafles arbitraires contre les immigrés subsahariens à Rabat", Nouri Ziad, diari Libération, 29 d'octubre del 2007.

En aquesta ocasió, més de 20 associacions i sindicats del Marroc, Benin, Alemanya, Itàlia i dues xarxes internacionals es van unir per a denunciar els fets i la responsabilitat africana i europea en aquests fets:

El matí del divendres 26 d'octubre del 2007, les forces d'ordre marroquines van efectuar dues operacions de detenció de migrants i de sol·licitants d'asil subsaharians, una a Rabat i una altra a Uxda. Almenys cent persones han estat detingudes per la policia marroquina. Entre les persones detingudes hi havia refugiats i sol·licitants d'asil, que han estat alliberats posteriorment per les autoritats marroquines en resposta a una acció concertada amb

l'oficina de l'ACNUR al Marroc. La resta de persones han estat conduïdes en autobús fins a Uxda i després cap a la frontera algeriana, com és costum. Nosaltres, organitzacions de la societat civil i defensors dels drets humans:

- Expressem la nostra inquietud davant els riscos que representen aquests tipus d'operacions de detenció massiva i d'expulsió de migrants i de sol·licitants d'asil al Marroc;
- Denunciem les condicions en les quals aquestes operacions de detenció massiva es van efectuar;
- Subratllem que aquestes detencions han estat efectuades de manera aleatòria;
- Recordem les obligacions del Marroc, particularment les de l'article 3 del Conveni de les Nacions Unides contra la Tortura, de no reenviar cap persona vers un país on podria estar sotmès a maltractaments i considerem que l'expulsió, en aquestes condicions, de migrants i sol·licitants d'asil cap a la frontera algeriana constitueix una violació d'aquest principi;
- Demanem a les autoritats marroquines fer pública la llista de les persones detingudes;
- Subratllem el vincle que existeix entre, per una part, l'enduriment de la política marroquina en matèria de gestió dels fluxos migratoris i del control de les fronteres i, per altra, la pressió creixent per part de la UE sobre el Marroc en matèria de cooperació per a la lluita contra la immigració irregular vers les seves fronteres;
- Lamentem que la política que s'està aplicant en el marc de la cooperació entre la UE i el Marroc no subscrigui la protecció dels drets dels migrants i dels refugiats entre les seves prioritats d'acció i denunciem les violacions dels drets humans comeses en nom de la protecció de les fronteres europees;
- Demanem la revisió del capítol sobre migració i asil del pla d'acció UE-MAROC i insistim que l'enfocament sobre la seguretat pública no és la resposta apropiada al fenomen migratori;
- Recordem les obligacions del conjunt dels socis de la cooperació Euromed en matèria de respecte dels drets humans, inclosos els dels migrants, i insistim finalment en el fet que tota persona migrant, fins i tot la que es troba en situació irregular, gaudeix de

En aquesta ocasió, els demandants d'asil i els refugiats reconeguts per ACNUR van ser alliberats després de la intervenció de la mateixa ACNUR a Rabat. Des de llavors es respecta l'estatut de refugiat.

Responsabilitat de la UE per la manca de llibertat, seguretat i justícia a la frontera

La UE no pot eludir la seva responsabilitat pels atemptats contra la llibertat, la seguretat jurídica i la justícia comesos per les forces de seguretat dels països en els quals la Unió ha externalitzat la gestió de les seves fronteres: és necessari que acordi i garanteixi l'aplicació dels estàndards democràtics exigibles a Europa.

3.3 Espais d'injustícia, inseguretat i manca de llibertat a l'interior de les fronteres

Europa es defineix com un espai de llibertat, seguretat i justícia. **Però no dubta a rebaixar les exigències de l'Estat de Dret i de l'imperi de la llei quan externalitza la gestió de les seves fronteres. Ni tampoc dubta a desdoblant les seves fronteres cap a dins, generant uns àmbits d'inseguretat i injustícia que restringeixen indegudament la llibertat de les persones.**

La restricció de vies migratòries regulars no provoca la disminució dels fluxos: simplement els col·loca al marge de la llei, sotmetent les persones a la inseguretat i a la penúria. Els creixents obstacles per a la regularització administrativa tampoc són eficaços a l'hora de reduir els fluxos: endureixen les condicions de vida dels migrants i comencen a col·locar al marge de la llei aquells que els donen assistència humanitària. La fustigació policial exercida sobre els migrants reflecteix moltes vegades prejudicis ètnics inacceptables i una categorització social en funció de la capacitat econòmica aparent. Els instruments legals que pretenen sancionar la migració irregular multipliquen els seus efectes perversos, com la provisió d'ordres d'expulsió inexecutables als migrants africans arribats a les Canàries abans de dispersar-los en el territori peninsular.

En l'actual període de crisi econòmica, la pèrdua del treball i la dificultat per a cotitzar a la Seguretat Social incideixen en una disminució de renovacions de targetes de treball i residència. D'aquesta circumstància no se'n segueix tant el retorn com l'organització de la supervivència fins que pugui accedir-se de nou a la condició legal.

No cal estendre's més per comprendre que la frontera ja no és una "ratlla". Ni cal estendre's per comprendre com paral·lelament s'expandeixen cap a fora i cap a dins les "terres de ningú". Una frontera així d'exemplada es converteix en un espai on s'agreugen les injustícies, on s'instal·la la inseguretat jurídica i on es limita indegudament la llibertat de les persones.

4

Conclusions

Quan el SJM-Espanya analitza amb el JRS-Europa els mecanismes de control de la Frontera Sud europea, constata com s'opera una externalització d'aquest control i com es deforma la mateixa noció de frontera. Quan analitza les condicions de vida de la població migrant, constata com aquesta es veu sotmesa a condicions de manca de llibertat, d'inseguretat i d'injustícia. Condicions que es reflecteixen en la població migrant que espera creuar la frontera des del territori nord-africà, o que està embarcada, o fins i tot que ja es troba en territori de la UE sense haver obtingut un estatut de resident legal.

Havent constatat tot l'anterior, el SJM-Espanya reclama que el Parlament Europeu es proposi els següents objectius per a la VII legislatura:

Objectius per al Parlament Europeu

1. Ajustar el discurs polític sobre les migracions africanes a les dades de la realitat i no a un imaginari social distorsionat pels mitjans de comunicació.
2. Fer efectiu, en l'ús de les seves competències, l'enfocament global sobre les migracions en els tractats internacionals que firmen la UE i els seus estats membres amb països africans:
 - Desenvolupant canals efectius per a la immigració legal.
 - Vigilant la coherència de les polítiques de cooperació al desenvolupament, especialment quan es vinculen a les migracions, de manera que no s'instrumentalitzï l'ajuda al desenvolupament en funció del control de fluxos migratoris, i que se serveixi el desenvolupament humà de poblacions sotmeses a la mobilitat.
3. Vigilar escrupolosament la salvaguarda de les garanties jurídiques en els controls de la migració més enllà de les fronteres de la UE, especialment per a les persones necessitades de protecció internacional.
4. Intensificar la seva lluita contra les xarxes de comerç i tràfic d'éssers humans, fent èmfasi en la seva desarticulació dins i fora de les fronteres de la UE, veillant perquè d'això no en resultin perjudicades les persones més vulnerables.
5. Revertir totes les polítiques que trenquen els espais de llibertat, seguretat i justícia en els entorns exterior i interior de les fronteres de la UE, de manera que no es vulnerin els drets fonamentals de les persones, drets reconeguts en l'ordenament comunitari i en els ordenaments dels seus estats membres.
6. Reforçar la protecció dels drets de la població migrant promovent la ratificació de la Convenció Internacional per a la Protecció dels Drets de tots els Treballadors Migrants i de les seves Famílies (1990).

I com a mitjà per a aconseguir els objectius proposats, el SJM-Espanya reclama de les eurodiputades i eurodiputats elegits en la circumscripció electoral espanyola les activitats següents:

Accions

1. Que contrastin amb la societat civil l'adequació als estàndards de respecte als Drets Humans dels instruments multilaterals i bilaterals per al control de la Frontera Sud de la Unió Europea.
2. Que s'embarquin en patrulleres per a comprovar personalment com es desenvolupen les operacions, o per entrevistar migrants interceptats i així poder avaluar el grau de respecte als instruments existents per a la protecció internacional dels refugiats.
3. Que visitin els Centres d'Internament d'Estrangers oberts per aquells estats amb els quals Espanya i/o la UE hagin signat acords de readmissió, per comprovar el seu nivell d'adequació als estàndards de respecte als drets humans que haurien de regir en el territori de la Unió.
4. Que visitin el Centre de Gestió de l'Emigració (CIGEM) a Bamako, i aquells altres que es puguin posar en funcionament, per comprovar fins a quin punt arriben a canalitzar fluxos migratoris regulars.
5. Que visitin les Oficines d'Estrangers i els Centres d'Internament d'Estrangers existents en territori de la UE, i que comprovin, en diàleg amb la societat civil, en quina mesura la "frontera interior" reproduceix els espais de manca de llibertat, d'inseguretat i d'injustícia generats en l'àmbit fronterer exterior.

Servicio Jesuita a Migrantes (SJM) España